

ДІЯЛЬНІСТЬ СПИРИДОНА ЧЕРКАСЕНКА НА ТЛІ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Г.П. Калантаєвська,

Сумський державний університет, м. Суми

У статті розглядається активна діяльність С. Черкасенка у громадському, літературному, освітньо-педагогічному житті українського суспільства поч. ХХ ст., аналізуються найвідоміші публіцистичні праці письменника, де він висловлює свої погляди на школу, виховання, проголошує національно-визвольні ідеї на основі аналізу історичних подій та літературно-художньої класики.

Ключові слова: національна самосвідомість, проблема русифікації і заборони українського слова, захист пам'яті Т. Шевченка.

Творча постать С. Черкасенка (1876–1940) є однією з найяскравіших в українській журналістиці початку ХХ ст. Педагог і видавець, літературний критик і журналіст, поет, прозаїк і драматург, автор відомих романсів «Тихо над річкою», «Ой чого ти, дубе...», він тісно співпрацював із київською щоденною газетою «Рада», «Літературно-науковим вісником», видавництвами «Український учитель», «Дзвін», «Українська школа» тощо, активно й успішно відстоюючи ідеї національної освіти, державницької свідомості й самоповаги, гостро засуджуючи та висміюючи імперську політику царського уряду та моральну деградацію земляків-малоросів.

З огляду на серйозність проблем (освітніх, мовних, історичних, політичних, психологічних, етичних тощо) українського суспільства, висвітленню яких С. Черкасенко присвятив багато статей, нарисів і фейлетонів, тема нашого дослідження є особливо *актуальною*, адже навіть через сотню років, на початку ХХІ століття, питання національної визначеності, взаємин з іншими культурами, ставлення до мистецької спадщини, виховання молоді тощо залишаються злободенними. Тому *метою* нашої статті є проаналізувати кращі публіцистичні, літературно-критичні, педагогічні та ін. праці С. Черкасенка та довести значення його поглядів для формування в сучасників національної свідомості, вироблення культури мислення, прагнення до розвитку ідеї свободи нації й особистості. **Завданнями** нашого дослідження є визначити громадянську позицію С. Черкасенка-публіциста, з'ясувати причини його інтересу до національного ренегатства українців. Художня спадщина письменника досліджувалася його сучасниками – С. Єфремовим, Л. Білецьким, М. Шаповалом, А. Товкачевським та ін. У сучасному літературознавстві проблеми творчого доробку С. Черкасенка вивчалися О. Бабишкіним, О. Мишаничем, Л. Дем'янівською, іншими науковцями. Однак власне журналістська творчість С. Черкасенка заслуговує сьогодні на детальне вивчення, зокрема у контексті суспільного життя України початку ХХ ст.

Виступи С. Черкасенка у пресі були помітним явищем в українському суспільному житті початку ХХ ст. завдяки ґрунтовному відображенню

колоніального становища національної освіти, культури, науки, видавничої справи в період між революцією 1905–1907 рр. та Першою світовою війною. Вони засвідчили прагнення журналіста й письменника підняти духовний та інтелектуальний рівень українців, висміяти їхню примітивну «шлункову» свідомість і байдужість до історичних перспектив.

Як фаховий педагог (закінчив Новобузьку вчительську семінарію), С. Черкасенко активно пропагував національну освіту. Він став автором читанки для початкових класів «Рідна школа» (1912), інших підручників, що неодноразово перевидавались у роки функціонування науково-культурних інституцій УНР (1917–1919 рр.), це, зокрема, «Буквар», «Початок», «Читанка», «Граматка», «Найпотрібніші правила правопису» тощо. С. Черкасенко не лише укладав підручники, а й редагував різні шкільні книжки у видавництвах, зокрема в українсько-німецькому видавництві «Земля» (Відень), яке в 1922 році, окрім інших підручників, видрукувало його «Короткий курс правопису з додатком самостійного писання». Аналізуючи доробок С. Черкасенка в галузі створення читанок та букварів, сучасники відзначали їхню глибоку науковість, дух часу, пошану до праці, легкість і доступність викладу матеріалу, мовну досконалість, національний характер [1, 280]. Високу фахову якість і часову універсальність підручників С. Черкасенка доводить і той факт, що на початку 20-х років Наркомосвіти УССР використовував його читанки і замовляв їх друкування в Лейпцігу, вилучивши з них на власний розсуд «елементи клерикалізму, монархізму й суто власницьких «забобонів» [2, 2].

Переконання, вчительський досвід, результати суспільних спостережень С. Черкасенко виявляв у численних статтях на сторінках журналів «Світло», «Літературно-науковий вісник», часописів «Сяйво», «Село», «Нова громада», «Рада», «Дзвін», «Слово» та інших видань. Так, у журналі «Світло», що публікував теоретичні матеріали з проблем виховання та освіти, повідомляв про становище школи в Україні й давав хроніку діяльності просвітніх, педагогічних і наукових товариств, письменник за підписами «Провінціал», «С.Тодосієнко», «С. Черкасенко» надрукував цикл коротких статей у рубриці «З біжучого життя» під загальною назвою «З життя», присвячених проблемі національного виховання дітей на основі вітчизняної літературної спадщини: «Шевченко й діти» (1911), «Шевченко педагогом» (1911), «Діти в творах українських письменників» (1911), «Народний учитель. З нагоди 2-х роковин смерті Б. Грінченка» (1912), «Леонід Глібов і діти» (1912) та ін. Статті «Бережімо просвітні вогнища» (1914), «Як ми попали в інородці» (1914) тощо були актуальним відгуком на політичні й культурні утиски українців напередодні Першої світової війни.

Огляди С. Черкасенком літератури, науки, суспільних процесів у рубриці «З українського життя» публікувались у 1912–1914 роках «Літературно-науковим вісником», де автор наводив численні факти репресій української періодики, вилучення з бібліотек українських книжок, заборони Шевченківських вечірок і зібрань, переслідувань і штрафів газети «Рада» та її

передплатників тощо. На сторінках часопису С. Черкасенко з'ясував і проблеми національної освіти статтею «Українська школа на Першій всеросійській з'їзді по народній освіті» (1914). Як почесний секретар він брав участь у роботі цього з'їзду і в проголошеній доповіді «Народна школа й осередок» гостро критикував нехтування школою національних потреб народу, прищеплення нею чужої українцям мови і культури, що викликало масові рецидиви безграмотності. Думки публіциста про українізацію в Україні всіх форм державного життя були витлумачені російською шовіністичною пресою як такі, що суперечать ідеї всеслов'янства [3,2].

Протягом 1913–1914 рр. С. Черкасенко написав для «Літературно-наукового вісника» близько десяти рецензій на книжки відомих українських авторів: М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», «Дебют», В. Винниченка «Федько-халамидник», Олени Пчілки «Зелений гай», М. Пилиповича «Дещо про сучасну стадію розвитку української літературної мови» тощо.

Найбільш яскраво репрезентував себе С. Черкасенко-публіцист статтями, надрукованими в газеті «Рада», серед яких і на сьогодні лишаються цінними праці літературно-критичного та культурно-освітнього плану: «Лев Миколайович Толстой» (1910), «Питання про самостійну українську культуру» (1911), «М. Драгоманов і «Вольное слово» (1911) «Писання Архипа Тесленка» (1911), «Белінський і Шевченко» (1911), «Чуже сміття» (1912), «Учитель і село» (1912), «Шкода од несвідомості» (1912), «Просто і манівцями» (1912), «Шкодлива байдужість» (1913), «Головні причини» (1913), «Ідеали Шевченка» (1914), «Назад, в п'ять минулого» (1914) та ін.

Усі ці статті були об'єднані спільною ідеєю відстоювання інтересів української нації в різних сферах суспільного життя, за що їхній автор зазнав численних нападок від російських часописів, як і за сатиричні мініатюри рубрики «Маленький фейлетон» та нариси рубрики «Відгуки життя». Навіть суто філологічні праці С. Черкасенка мали публіцистичну спрямованість, адже йому доводилося порушувати не тільки власне наукові проблеми, а й відстоювати право рідного народу на свою культуру, пропагувати українську визвольну ідею.

У газетному розділі «Бібліографія» й поза ним С. Черкасенко надрукував значну кількість рецензій на книжки талановитих початківців – на поетичні збірки Л. Пахарецького «Пожовкле листя», Х. Алчевської «Пісня життя», Г. Чупринки «Огнецвіт», «Метеор», «Ураган», на критичні праці М. Євшана із книги «Під прапором мистецтва» та його статтю «Поезія безсилля» тощо.

С. Черкасенко є автором літературно-критичних досліджень творчості Т. Шевченка, Б. Грінченка, Лесі Українки, О. Олеса, М. Вороного, інших сучасників. Як критик він застерігав літературну молодь від одноманітності у творчій манері, інтелектуального примітиву, штучного пристосування творів «для народу» шляхом їхнього спрощення за рахунок художності.

Кращими рисами доробку досвідчених майстрів літератури рецензент вважав художню довершеність, синкретизм творчих методів, мовну

досконалість, глибоке знання людської психології, вияв національної свідомості.

Велику статтю-рецензію «Молода Україна. Часопис для дітей старшого й молодшого віку. 1908 і 1909 рр.» С. Черкасенко присвятив аналізу місячного додатка до журналу «Рідний край». Часопис «Молода Україна» вміщував для дітей твори українських письменників, переклади зі світової літератури, природничі матеріали, зокрема праці Олени Пчілки «Літання в повітрі», «Найбільші створіння в світі» тощо. Критик С. Черкасенко відзначав важливість видання у справі боротьби за вплив на юнацтво, за збереження його духовності.

Упевнено можна стверджувати, що незмінною домінантною всіх без винятку публіцистичних виступів С. Черкасенка була думка про загрозливий стан національної самосвідомості українців. Іронія й обурення письменника з приводу психології «малоросів» та демонстрування земляками свого українства «через мережані сорочки та широкі штани» вилились у його фейлетонах і нарисах, – статті ж аналогічного звучання відкрито й гостро закликали національно свідоме громадянство активно протистояти процесові духовної нівеляції. Наприклад, у статті «Шкода од невідомості» С. Черкасенко не шукає ворогів української справи серед інших націй, а наголошує на необхідності для співвітчизників позбутися ганебного комплексу «галушчаних патріотів» шляхом «наполегливого студювання й глибокого ознайомлення з підвалинами, суттю, змістом українства, щоб довести себе до справжньої національної самосвідомості» [4, 2].

Поділяючи українську громадськість на три категорії відповідно до рівня національної свідомості її представників, з'ясовуючи історико-психологічні причини такого явища, С. Черкасенко підкреслював специфіку сучасної йому ситуації, що накладала на свідомого українця певні обов'язки перед своїм народом, вимагала активності й переконаності в діях на користь рідній справі. Як непоправну шкоду розцінював письменник фальсифікацію відомостей про функціонування на території України української та російської мов непорядними журналістами з російської шовіністичної періодики у статті «Чуже сміття», що стала відповіддю на фейлетон А. Яблоновського «Родное болото», видрукований газетою «Киевская мысль». Автор фейлетону висловлював жаль з приводу засмічення російської мови в південно-західних районах імперії, себто в Україні. С. Черкасенко конкретизував статтею ту частину «лапетутників», що калічать «паскудним жаргоном» російську мову, «працюючи коло безнадійної справи обрусіння» рідного народу, запроваджуючи мовне сміття «і в школу, і в пресу, і в суспільство, і в сім'ю й витісняючи тим мелодійну, образну, барвисту мову українську» [5,2]. Творцями «неможливих виразів» є, за переконанням письменника, «українець, жид, молдаванин і інші, що всіма фібрами своєї порожньої душі прагнуть причаститись общеруської культури, не бути українцями, жидами, молдаванами, а конче належати до пануючої нації тільки через те, що вона пануюча й що це вигідно. В своїм тяготінні до неї

вони, не здолавши цілком спекатись своєрідних духовних і фізичних прикмет рідної нації, вносять рештки тих прикмет у захоплене в чужинців і, знехтувавши своє, рідне, псують тими рештками прекрасне чуже» [5, 2].

Державна політика боротьби з «мазепинцями», їхньою ідеологією та мовними труднощами шляхом зневаги і заборони українського слова проникали навіть у сферу агрономії. Стаття С. Черкасенка «Просто і манівцями» засуджувала смертний вирок корисним науково-популярним книжкам для народу і, зокрема, праці Є.Чикаленка «Розмова про сільське хазяйство» тільки тому, що вони були видруковані «мовою українського хлібороба» [6, 1-2]. Злочинним кругієм і манівцями назвав автор статті нехтування народними інтересами, що вимагали рідної мови в усіх галузях життя.

Проблема національної деградації українців змусила С. Черкасенка досліджувати і творчість Т.Шевченка та захищати її від україножерів. Так, у статті «Белінський і Шевченко» (1911), написаній до 100-річчя від дня народження родоначальника російської критики, автор з'ясовує причини його нетолерантності не лише до особи й творчості Шевченка, а й до літератури народу, який називав плем'ям. Відзначаючи об'єктивні оцінки В. Белінським українських звичаїв, його висновки про південне походження «Слова о полку Ігоревім», С. Черкасенко водночас наводить думки багатьох дослідників (О. Пипіна, Г. Зіньківського, С. Венгерова, О. Кониського, М. Драгоманова, інших вчених) з приводу образливих і безпідставних відгуків критика на історичні твори Шевченка. Головною причиною такої реакції «неистового Виссаріона» вони майже одноставно вважали Шевченкову ідею культурної української окремішності, духовної самостійності, яку Белінський сприйняв як протиставлення національної культури загальнолюдській цивілізації, та великодержавний аристократизм критика, згідно з яким відсутність в українців держави закреслювала і можливість існування їхньої літератури. Проектуючи давні події на сучасність, С. Черкасенко шкодує, що «негативне відношення російського критика й авторитетність його думок зробились справжньою підпорою для україножерної писанини декотрих людей», які не забарилися «ще який раз виголосити свої людожерні думки й підперти їх помилковими писаннями славетної людини» [7, 2].

Шевченковим поглядам на прекрасне, загальнолюдським ідеалам у його поетичній творчості та їхньому впливу на свідомість українця-сучасника присвячені статті С. Черкасенка «Ідеали Шевченка», «Прометеїзм у творчості Шевченка», нариси педагогічного плану «Шевченко й діти», «Шевченко педагогом», інші праці. Автор статті «Ідеали Шевченка» розмірковує про новітнє розуміння краси як предмета дискусій, способи визначення її сутності, про неможливість універсального сталого її еталона в різних сферах мистецтва й літератури через постійну еволюцію самих уявлень людства про естетичний абсолют. З таких загальнономистецьких позицій С. Черкасенко вивчає Шевченкові ідеали волі, кохання тощо. «Уважно проглядаючи його

твори, – приходять до висновку дослідник, – бачимо, що ідеали його вкладаються в таку схему: вільна людина – нація – людськість» [8, 2]. А, отже, найзначущішим є для поета національний ідеал: людина може прилучитися до людства тільки в контексті своєї нації.

У праці «Шевченко й діти» С. Черкасенко аналізує ряд творів поета («Гайдамаки», «Відьма», Марина», «Наймичка» та ін.), підкреслюючи, яке значне місце займають діти в духовному житті самого Шевченка та його героїв. Для поета, наголошує автор, не існує ідеалу кохання без дітей, вони є обов'язковою метою й умовою любові й шлюбу. Шевченко сприймає їх як втілення чистої совісті, душевної незаплямованості, як зміст людського існування. Подібні погляди, до речі, великою мірою були притаманні С. Черкасенкові, виявившись у багатьох його оповіданнях.

Стаття «Шевченко педагогом (епізод з життя Шевченка)» коротко з'ясовує історію написання поетом «Букваря южноруського» (1861) як дуже потрібної для свого часу книги. С. Черкасенко зауважує, що тільки смерть завадила Т. Шевченкові скомпонувати також арифметику, етнографію, географію, історію України.

Ставши на захист Шевченкового слова під час відзначення 100-літнього ювілею поета, С. Черкасенко у статті «Прометеїзм у творчості Шевченка» образно з'ясував картину ворожого ставлення критиків до ювіляра: «Взявши на увагу всю суму зненависті, яку уділено Шевченком ворогам мас, ми вже не ставитимемо питання: за що прикуто ще й досі Прометей (тобто Шевченка – Г.К.) до скелі російської дійсності, за що ще й досі сипляться на нього грізні перуни мстивих Зевсів, за що свої доморослі орли допомагають шматувати його велике серце, що палало не тим огнем, яким би хотілося їм»[9, 137].

Ці та інші публіцистичні, літературно-критичні праці свідчать про постійну увагу С. Черкасенка до морального і духовного світу сучасника, про активне його втручання спільно з провідниками національної справи – Б. Грінченком, С. Єфремовим, В. Винниченком, С. Петлюрою та ін. – у процес поживлення українського руху на початку ХХ століття.

Як громадський діяч, письменник і журналіст С. Черкасенко мав широкі зв'язки з багатьма українськими часописами, видавцями, літературними критиками і белетристами, політичними діячами та представниками освітніх рухів. У різний час він публікував свої художні твори та публіцистику на сторінках «Літературно-наукового вісника», літературно-художнього місячника «Нова громада» (1906), київських щоденних громадсько-політичних, економічних і літературних газет «Громадська думка» (1905–1906) та «Рада» (1906 – 1914), літературно-мистецького і публіцистичного тижневика «Рідний край» (1905 – 1916), що видавався в різні періоди в Полтаві, Києві та Гадячі, українського педагогічного журналу для сім'ї і школи «Світло» (1910–1914), літературно-наукового ілюстрованого місячника українських модерністів «Українська хата» (1909 – 1914), літературно-мистецького часопису «Сяйво» (1913–1914), на шпальтах якого

публікувалися матеріали про стан українського театру, музики, живопису, скульптури тощо. С. Черкасенко співпрацював також з редакціями народної української газети для хліборобів «Село» (з 1909 р.), петербурзького місячника «Вільна українська школа», друкувався в ілюстрованому двотижневикі для дітей «Волошки», входив до редакції «Нової ради», був причетний до літературної долі журналу «Книгар» (1918 – 1919). Згодом, із середини 20-х років, його твори з'являлися на сторінках карпато-українського часопису (органу християнсько-народної партії) «Свобода», львівського літературно-наукового журналу «Нові шляхи», ужгородського дитячого журналу «Пчілка», у віденському суспільно-літературному журналі «На переломі» (видавець О. Олесь), варшавських журналах «Рідна мова», «Наша культура» та ін.

У «Літературно-науковому віснику», окрім того, письменник вів постійну рубрику «З українського життя», в журналі «Світло» дописував до рубрики «З біжучого життя», в газеті «Рада» був постійним автором рубрик «З газет і журналів», «З сучасних настроїв», «Маленький фейлетон», «Мимохідь», «Відгуки життя».

Активно співпрацював С. Черкасенко з багатьма українськими видавництвами на батьківщині («Український учитель», «Українська школа», «Час», «Сіяч», «Волосожар»), а згодом і за кордоном (віденські видавничі товариства «Чайка», «Дзвін», «Земля»).

Дебют С. Черкасенка журналіста і письменника збігся з активним національним рухом, обличчя якого частково репрезентували новостворений театр М. Садовського, Всеукраїнська вчительська спілка, очолювана Б. Грінченком, відновлене Оленою Пчілкою в Києві видання «Рідного краю», початок київського періоду «Літературно-наукового вісника» під орудою М. Грушевського, авторська група газети «Рада» тощо. До блискучої плеяди співробітників-літераторів «Ради» приєднався і С. Черкасенко. Автори часопису найчастіше торкалися у своїх публіцистичних виступах проблем злигоднів української преси, мови, освіти, національного виховання, насильницького зросійщення школи тощо. Друкувався в «Раді» і завідував відділом театральної хроніки С. Васильченко, певний час працював секретарем С. Петлюра, на сторінках газети виступали І. Франко, Д. Яворницький, М. Вороний та ін. Протягом восьмирічного існування часопис публікував оповідання В. Винниченка, А. Тесленка, прозові спроби семінариста П. Тичини. Систематично з'являлися нариси, статті, фейлетони С. Черкасенка, поезії О. Олеся, Г. Чупринки, П. Капельгородського, юного М. Рильського. Отже, «Рада», великою мірою завдячуючи своїм громадським обличчям та історичною роллю і С. Черкасенкові, була фактично інтелектуальним і духовним генератором передової думки, високої самосвідомості серед української літературної та наукової еліти.

У цей період С. Черкасенко видав ряд своїх книжок – збірку поезій «Хвилини» (1909), збірку оповідань «На шахті» (1909), книжку «Про небо:

Популярна астрономія» (1909), працював над пізнавальним твором для підлітків «У шахтарів. Як живуть і працюють на шахтах». Завершена 1912 року, ця книга з'явилась окремим виданням лише в 1919 році. Того ж року С. Черкасенко упорядкував і видав методичну збірку «Ялинка: Як упорядкувати дитячі свята» (1912) та читанку для початкових класів «Рідна школа» (1912). Через короткий час у видавництві «Волосожар», заснованому М. Вороним, вийшли «Жарти Сатіра» (1913) – збірка сатиричних оповідань і фейлетонів, що в різний час друкувалися в «Раді» за підписом «Провінціал». С. Черкасенко водночас віддав данину талантові померлого А. Тесленка, упорядкувавши і видавши 1912 року найповніше зібрання творів письменника з докладною вступною статтею, відгукнувся в «Літературно-науковому віснику» на смерть М. Коцюбинського, проаналізувавши майже всю його творчу спадщину, взяв активну участь у роботі I Всеросійського з'їзду представників народної освіти в Петербурзі (1913), видав окремою книжкою власні праці «Шевченко й діти» та «Шевченко педагогом» (1914) тощо.

Протягом 1910–1914 років С. Черкасенко був одним з найактивніших громадських діячів, всупереч політичній негоді відстоював права українців на власну культуру, освіту, духовний світ, національні цінності, підтримував зневірених, висміював відступників національного відродження.

З початком Першої світової війни, коли вся українська періодика була заборонена, С. Черкасенко активізував свою діяльність на адміністративних посадах театру М. Садовського. Поруч із видавничою і редакторською роботою за укладання підручників для УНР С. Черкасенко підготував до друку свою четверту збірку прози «Вони перемогли та інші оповідання» (1917), входив до очолюваного В. Винниченком Комітету Національного театру, співпрацював із секретаріатом Центральної Ради з питань освіти, захоплено привітав появу п'ятої збірки поезій О. Олеся, продовжував роботу над драматичними творами. Без сумніву, він не міг також лишатися осторонь роботи Українського педагогічного з'їзду (квітень 1917 р.) та 2-го Всеукраїнського учительського з'їзду (серпень 1917 р.), а також пасивно сприйняти заснування Української науково-педагогічної академії (листопад 1917 р.).

У грудні 1918 року в складі трупі М. Садовського С. Черкасенко виїхав до Кам'янка-Подільського разом з урядовими, освітніми та культурно-мистецькими установами Директорії, які були змушені відступати перед більшовицькими військами.

Співпраця з театром і тісні стосунки С. Черкасенка з М. Вороним не припинилися і під час віденського (1919–1923 рр.) періоду в його житті. Про умови редакторської і видавничої праці С. Черкасенка у Відні свідчать листи письменника до Вороного, датовані 1921–1922 роками. Заглиблений у редагування, створення нових навчальних посібників, поетичну творчість, автор листів із Відня виявляє поінформованість у науковому й культурному житті української місцевої еміграції, інтерес до функціонування часописів –

«Літературно-наукового вісника», «Вперед», «Української трибуни», «Волі» та ін., пропонує другові опіку у виданні двох томів його поезій. Попри літературні справи, що є головним стрижнем Черкасенкового доступного на сьогодні еміграційного епістолярію, в інформаційному просторі його листів значуще виділяються дві ноти – матеріальної скрути («...маємо безліч книжок, а хліба нема за що купити (буквально!!!)») [10, 148] та подвижницької роботи – друкування підручників, педагогічної й дитячої літератури, оригінальних творів вітчизняних письменників, а також перекладів зарубіжної белетристики. Окрім доброго знання С. Черкасенком науково-культурних справ української діаспори Відня, Львова, Варшави, листи засвідчують його зацікавленість мистецьким життям Києва, зокрема поетичною творчістю П. Тичини і М. Семенка.

Перебуваючи в Ужгороді (1923–1929 рр.), С. Черкасенко був близький до просвітницького та юнацько-спортивного пластового руху на Закарпатті, написав кілька пісень для молодіжної організації, а його «Гімн пластунів» був загальноприйнятий в українському пласті. Обставини змусили С. Черкасенка виїхати в 1929 році до Чехії, де він продовжив свою літературну творчість.

Літературні критики й рецензенти завжди приділяли С. Черкасенкові велику увагу, вони відгукувалися не лише на художні твори письменника, а й підкреслювали його роль в освітньому житті України як упорядника методичних книжок, пропагандиста вітчизняної класики, діяча у сфері педагогіки, знавця мови.

Як сатирик-фейлетоніст С. Черкасенко був причетний також до літературної полеміки між «радянами» і «хатянами» про специфіку і сутність українського модернізму, тому що автори «Української хати», зокрема М. Сріблянський і А. Товкачевський, згадували в своїх виступах його ім'я, щоправда здебільшого в критичному контексті як представника народницького напрямку.

Отже, літературна особистість і світоглядні риси С. Черкасенка були сформовані в часи перших російських революцій, а мали свій мистецький розквіт у період оновлення українського літературного життя перших десятиліть ХХ століття. Письменник мав талант не лише поета, драматурга і прозаїка, а й публіциста, літературознавця і критика, видавця, педагога, редактора й упорядника, знавця людської психології, майстра стилю.

Ідеологічні переконання С. Черкасенка також мали синкретичний характер: з одного боку, його публіцистичні, літературно-критичні статті, фейлетони та нариси репрезентували автора як поборника ідеї національного відродження, ворога більшовизму, а з іншого – на той час С. Черкасенко вважався соціалістичним письменником, а критика вказувала на те, що «він прийняв «нову теорію прогресу» –Марксівську та став на ґрунт класової боротьби» [11, 65].

У своїх статтях, нарисах, фейлетонах С. Черкасенко синтезував дослідження літературної спадщини класиків з тенденціями патріотичного

виховання молоді, проводячи ідею боротьби з психологією «тожемаморосів» та з шовіністичною великодержавною політикою.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СПИРИДОНА ЧЕРКАСЕНКО НА ФОНЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ УКРАИНЫ НАЧАЛА XX ВЕКА

Калантаевская Г.П.

В статье рассматривается активная деятельность С. Черкасенко в общественной, литературной, образовательно-педагогической жизни украинского общества начала XX ст., анализируются самые известные публицистические труды писателя, где он выражает свои взгляды на школу, воспитание, провозглашает национально-освободительные идеи на основе анализа исторических событий и литературно-художественной классики.

Ключевые слова: национальное самосознание, проблема руссификации и запрещения украинского слова, защита памяти Т. Шевченко.

THE ACTIVITY OF SPIRIDON CHERKASENKO AS A PUBLICIST IN THE SOCIAL LIFE OF UKRAINE AT THE BEGINNING OF XX TH CENTURY

Kalantaevska G.P.

This article deals with S. Cherkasenko's activity in public, literary, educational and pedagogical life of Ukrainian society in XX th century. It analyses the most famous journalistic works of the writer, in which he expresses his views on education, proclaims national liberation ideas based on analyses of historical events, literary and artistic classics.

Key words: national identity, problem of russification, ban of the Ukrainian word, protection of Shevchenko memory.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крушельницький І. Спиридон Черкасенко (огляд життя і творчості) / І. Крушельницький // Нові шляхи. – 1929. – Т. 3, Кн. 6. – С. 280.
2. Кас'яненко Є. Про Спиридона Черкасенка, Володимира Винниченка та про українську культуру / Є. Кас'яненко // Більшовик. – 1923. – №137, 22 червня. – С. 2.
3. З'їзд діячів народної освіти (од нашого кореспондента) // Рада. – 1914. – №2, 3 / 15 січня. – С. 2.
4. Тодосієнко С. Шкода од несвідомості / С. Тодосієнко // Рада. – 1912. – № 118, 25 травня / 7 червня. – С. 2.
5. Черкасенко С. Чуже сміття / С. Черкасенко // Рада. – 1912. – № 164, 19 липня / 1 серпня. – С. 2.
6. Черкасенко С. Просто і манівцями / С. Черкасенко / Рада. – 1911. – №252, 3/ 16 липня. – С. 1-2.
7. Черкасенко С. Белінський і Шевченко / С. Черкасенко // Рада. – 1911. – №123, 2 червня / 15 липня. – С. 2.
8. Черкасенко С. Ідеали Шевченка / С. Черкасенко // Рада. – 1914. – №48, 28 лютого / 13 березня. – С. 2.
9. Черкасенко С. Прометейзм у творчості Шевченка / С. Черкасенко // Дзвін. – 1914. – Т. 3 – №1 – 6. – С. 137.
10. Лист С. Черкасенка до М. Вороного від 28 листопада 1921 р. // Сучасність. – 1993. – №5. – С. 148.
11. Ковалівський А. З історії української критики. – Харків, 1926. – С. 65.

Надійшла до редакції 15 листопада 2010 р.